

تبلیغ و ترویج

دوفصلنامه علمی - تخصصی

سال اول - شماره دوم

بهار و تابستان ۱۴۰۲

نگاهی به زندگی صحابیان شهید در حماسه عاشورا

محمد باغچیقی*

اللَّهُمَّ وَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ... الَّذِينَ أَبْلَوْا الْبَلَاءَ الْحَسَنَ فِي نَصْرِهِ ... وَ مَنْ كَثُرَتْ فِيهِ
إِعْزَازُ دِينِكَ مِنْ مَظْلُومِيهِمْ؛ بارالها اصحاب محمد ﷺ ... آنان که تلاش فراوانی
کردند ... و برای بزرگداشت دین تو ستم‌ها دیدند، پاداش عنایت فرما.^۱

مقدمه

برخی از یاران سیدالشهداء عليه السلام در کربلا، مفتخر به مصاحبت با رسول خدا صلى الله عليه وآله بودند؛ بنابراین در گروه صحابی آن حضرت به شمار می‌رفتند. تبیین جان‌فشانی‌های صحابیان شهید در حماسه عاشورا، ثمره‌ها و برکت‌های فراوانی را به همراه دارد؛ بر همین اساس نگارنده در نوشتار پیش‌رو، مهم‌ترین ابعاد زندگانی سه تن از صحابی بزرگوار را که در واقعه کربلا به شهادت رسیده‌اند (انس بن حارث، حبیب بن مظاهر و مسلم بن عوسجه)، تبیین خواهد کرد.

معنای صحابه

قبل از ورود به بحث، برای روشن شدن مراد از صحابه، به معنای صحابه از نگاه شیعه و اهل سنت پرداخته می‌شود:

الف) تعریف اصطلاحی واژه «صحابه» در نگاه شیعیان

علمای شیعه در تعریف اصطلاحی واژه «صحابه» گفته‌اند: «صحابه به کسی می‌گویند که در حال ایمان پیامبر صلى الله عليه وآله را ملاقات کرده باشد و بر طریق اسلام نیز از دنیا رفته باشد. این ملاقات نیز در حال حیات آن حضرت بوده باشد؛ هر چند با رسول الله صلى الله عليه وآله صحبتی نکرده باشد».^۲

* پژوهشگر گروه علمی امت و تمدن، پژوهشکده باقرالعلوم عليه السلام.

۱. صحیفه سجادیه، دعای چهارم.

۲. علیخان بن احمد مدنی، الدرجات الرفیعه فی طبقات الشیعه، ص ۹.

ب) تعریف «صحابه» در عبارات عالمان اهل سنت

ابن حجر عسقلانی (۷۷۳ - ۸۵۲ ق) در تعریف «صحابه» می‌گوید: «صحابه به کسی می‌گویند که رسول خدا ﷺ را در ایام حیات ایشان ملاقات کند؛ البته به شرط اینکه در حال مشاهده آن حضرت مسلمان بوده باشد و بر همان حالت اسلام نیز از دنیا برود».^۱

زندگی نامه سه صحابی شهید

۱. انس بن حارث

انس بن حارث کاهلی از جمله صحابی بزرگوار رسول خدا ﷺ است^۲ که در کربلا تا پای جان فداکاری کرد و سرانجام به شهادت رسید. پدرش حارث بن نبیه بود که او نیز در زمره صحابه و جزء اصحاب صُفّه بود.^۳ گفته‌اند انس ساکن کوفه بود.^۴ برخی از مهم‌ترین ابعاد زندگانی پرافتخار جناب انس عبارت‌اند از:

الف) نقل روایات متعدد از رسول خدا ﷺ

معروف‌ترین روایتی که عالمان اسلامی از او نقل کرده‌اند، این روایت است: «از پیامبر اکرم ﷺ شنیدم که می‌فرمود: فرزندم حسین علیه السلام در کربلا به شهادت می‌رسد؛ هرکس از شما که او را در آن عصر درک کرد، باید او را یاری کند».^۵

ب) شرکت در دو غزوه مهم

نکته مهم دیگر درباره انس حضور او به همراه پیامبر ﷺ در غزوه‌های «بدر» و «حنین» و جنگ با کفار است.^۶

ج) چگونگی ملحق شدن انس به لشکر امام حسین علیه السلام

چنان‌که بلاذری (۱۸۰ - ۲۷۹ ق) گزارش کرده است: انس پس از مشاهده گفتگوی امام

۱. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۱، ص ۸.

۲. عبدالرحمن بن محمد ابن ابی حاتم رازی، الجرح والتعديل، ج ۲، ص ۲۸۷.

۳. گروهی از نویسندگان، موسوعه الامام الحسين علیه السلام، ج ۱۵، ص ۱۷۱.

۴. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۱، ص ۲۷۱.

۵. ابوالقاسم بغوی، معجم الصحابه، ج ۱، ص ۶۳ و ۶۴.

۶. سعید داودی، عاشورا: ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۴۵۶.

نگاهی به زندگی صحابیان شهید در حماسه عاشورا ■ ۳۱

حسین علیه السلام با عبیدالله بن حر جُعی در قصر بنی مقاتل، خدمت آن حضرت رسید و عرض کرد: «به خدا سوگند، وقتی از کوفه خارج شدم همانند عبیدالله بن حر جُعی قصد داشتم به نفع هیچ‌یک از طرفین [امام حسین علیه السلام و لشکر عمر سعد] وارد جنگ نشوم؛ ولی خداوند یاری کردن تو را در قلب من افکند و به من جرئت بخشید تا در این راه با تو هم‌گام باشم»^۱. بنابراین انس به لشکر امام علیه السلام ملحق شد.

د) اعتماد امام حسین علیه السلام به انس

قبل از شروع جنگ، انس از سوی امام حسین علیه السلام مأموریت یافت تا پیغامی مهم را به عمر سعد برساند؛^۲ این مهم به‌خوبی نشان از اعتماد آن حضرت به انس است.

گفتنی است وقتی انس برای ابلاغ پیام امام حسین علیه السلام بر عمر سعد وارد شد، به او سلام نکرد. عمر سعد از انس پرسید: آیا ما را کافر و منکر خدا پنداشته‌ای [که سلام نمی‌کنی؟] انس در پاسخی که از بصیرت و البته شجاعت بی‌نظیرش حکایت داشت، گفت: چگونه منکر خدا و رسولش صلی الله علیه و آله نیستی و حال آنکه همت کرده‌ای تا فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله و اصحابش را بکشی؟^۳

ه) بصیرت مثال‌زدنی انس

افزون بر ماجرای فوق و البته حضور انس در لشکر امام حسین علیه السلام که نشان از بصیرت وی دارند، عباراتی که او در رجزهایش بر زبان جاری کرده است، به‌خوبی از بصیرت انس حکایت دارد؛ چنان‌که وی در بخشی از رجزش، لشکریان امام حسین علیه السلام را پیروان خدا و افراد حاضر در سپاه یزید را پیرو شیطان معرفی می‌کند:

«و استقبلوا القوم بضرب الآن آل علی، شیعه الرحمن و آل حرب شیعه الشيطان»^۴.

ح) نبرد تا پای جان و شهادت

انس در واقعه عاشورا با وجود اینکه شخص کهنسالی بود، پس از آنکه ۱۴^۵ یا ۱۸ نفر^۶ از

۱. احمد بن یحیی بلاذری، انساب الاشراف، ج ۳، ص ۱۷۵.

۲. ذبیح‌الله محلاتی، فرسان الهیجاء، ج ۱، ص ۶۰.

۳. همان.

۴. شیخ عباس قمی، نفس المهموم فی مصیبه سیدنا الحسین المظلوم علیه السلام، ص ۲۶۲.

۵. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ج ۴، ص ۱۰۲.

۶. عبدالمجید حسینی حائری شیرازی، ذخیره الدارین، ص ۳۷۸.

لشکریان عمر سعد را به درک واصل کرد، به فیض شهادت رسید.

۲. حبيب بن مظاهر

حبيب یکی دیگر از شهدای کربلاست که بسیاری از مورخین او را جزء صحابی رسول خدا ﷺ دانسته‌اند.^۱ برخی از مهم‌ترین ابعاد زندگانی ایشان بدین قرار است:

الف) حبيب از یاران خاص امیرالمؤمنین ﷺ

حبيب از قبيله بنی اسد بود و هنگامی که امیرالمؤمنین ﷺ کوفه را مرکز حکومتش انتخاب کرد، به کوفه آمد^۲ تا در رکاب مولایش باشد؛ از این رو جزء اصحاب خاص امیرالمؤمنین ﷺ نیز دانسته می‌شود و در تمامی جنگ‌های دوران حکومت آن حضرت (صفین، نهروان و جمل) حضور داشت.^۳

ب) تصریح به فقاہت حبيب بن مظاهر از سوی امام حسین ﷺ

یکی از مهم‌ترین زوایای زندگانی حبيب این بود که وی حامل علوم خاصی از امیرالمؤمنین ﷺ بود^۴ تا جایی که گفته‌اند حبيب به علوم منایا و بلایا [آنچه قرار است در آینده رخ دهد]، آگاهی داشت؛^۵ چنان‌که عده‌ای از سیره‌نویسان گزارش کرده‌اند که حبيب نحوه شهادت میثم تمار را پیشگویی کرده بود.^۶ امام حسین ﷺ نیز در نامه‌ای به فقاہت وی تصریح فرموده است.^۷ گفتنی است امام حسین ﷺ در نامه مذکور، دو صفت پسندیده دیگر موجود در حبيب را اینگونه بیان کرده است: «وَأَنْتَ ذُو شِيمَةٍ وَغَيْرَةٌ؛^۸ تو انسان آزاده و غیرت‌مندی هستی».

ج) دعوت از امام حسین ﷺ برای قیام علیه حکومت یزید

پس از مرگ معاویه و روی کار آمدن یزید، حبيب جزء اولین کسانی بود که به امام حسین ﷺ نامه

۱. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۲، ص ۱۴۲.

۲. سعید داودی، عاشورا: ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۴۵۲.

۳. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۱۴۱.

۴. محمدباقر مجلسی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، ج ۱۴، ص ۴۶۳.

۵. همان.

۶. محمد سماوی، ابصار العین فی انصار الحسین ﷺ، ص ۱۰۱.

۷. گروهی از نویسندگان، موسوعة الامام الحسین ﷺ، ج ۱۵، ص ۵۶۳.

۸. همان.

نوشت و از ایشان درخواست کرد تا قیام کند.^۱

د) بیعت با مسلم بن عقیل در کوفه

زمانی که مسلم بن عقیل به کوفه آمد، با او بیعت کرد و با توجه به نفوذی که در کوفه داشت، تمام تلاشش را به کار برد تا تعداد بیشتری با نماینده امام حسین علیه السلام بیعت کنند؛ البته با ورود عبیدالله بن زیاد به کوفه و شهادت جناب مسلم، او مجبور شد به قبیله اش پناه برد و مدتی در آنجا مخفی شود.^۲

ه) ملحق شدن به لشکر امام حسین علیه السلام در کربلا

هنگامی که خبر ورود امام حسین علیه السلام به کربلا را شنید، به سرعت خود را به کربلا رساند.^۳

و) تلاش برای پیوستن مردمان قبیله بنی اسد به سپاه امام حسین علیه السلام

حبیب که در هنگام ورودش به کربلا مشاهده کرد عدد یاران امام حسین علیه السلام کم و در مقابل تعداد نیروهای لشکر یزید زیاد است، پس از اجازه گرفتن از امام علیه السلام به میان قبیله اش (بنی اسد) رفت و از مردمان آن قبیله درخواست کرد تا به لشکر امام حسین علیه السلام بپیوندند. سخنرانی حبیب اثرگذار بود و حدود هفتاد نفر تصمیم گرفتند با حبیب همراه شوند؛ البته جاسوسی از دشمن، تمامی این ماجرا را گزارش داد و لشکریان عبیدالله بن زیاد مانع پیوستن این افراد به سپاه امام حسین علیه السلام شدند.^۴

ز) موعظه لشکریان عمر سعد

حبیب در تلاش دیگری به موعظه لشکریان عمر سعد پرداخت و در عصر تاسوعا در فرصتی که به دست آورد، آنان را موعظه کرد. بخشی از موعظه حبیب خطاب به دشمنان بدین شرح است: «فردای قیامت بدترین قوم نزد خداوند متعال، کسانی هستند که فرزند پیامبرشان صلی الله علیه و آله و خاندان و اهل بیتش و بندگان و عابدان شهر را که سحرگاهان به شبزنده‌داری می‌پردازند و بسیار

۱. جمعی از نویسندگان، پژوهشی پیرامون شهدای کربلا، ص ۱۳۴.

۲. عبدالمجید حسینی حائری شیرازی، ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین علیه السلام و اصحابه، ص ۳۵۱.

۳. همان.

۴. سعید داودی، عاشورا: ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۴۵۲.

ذکر خدا می‌کنند، کشته‌اند».^۱ این سخنان به روشنی نشان از بصیرت فوق‌العاده حبیب است.

ح) اثبات وفاداری به امام حسین علیه السلام تا آخرین قطره خون

حبیب وقتی در شب عاشورا احساس کرد حضرت زینب علیها السلام از میزان وفاداری یاران ابی عبدالله الحسین علیه السلام نگران است، به سرعت یاران را جمع کرد و به سمت خیمه حضرت زینب علیها السلام رفتند و با بیان مطالبی، به ایشان اطمینان خاطر دادند تا نگرانی آن حضرت برطرف شود.^۲

ط) پاسخ کوبنده به اهانت‌های یزیدیان به امام حسین علیه السلام

در ساعاتی از روز عاشورا که امام حسین علیه السلام به موعظه یزیدیان پرداخت، شمر بن ذی الجوشن خطاب به آن حضرت اینگونه اهانت کرد: «او [امام] نمی‌داند چه می‌گوید؟»؛ حبیب طاققت نیاورد و در عباراتی محکم، به اهانت شمر پاسخی محکم داد. در بخشی از پاسخ حبیب چنین آمده است: «راست می‌گویی که حرف حسین علیه السلام را نمی‌فهمی؛ چراکه خداوند بر قلبت مهر زده است».^۳

همچنین در ظهر عاشورا وقتی یکی از لشکریان دشمن، خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کرد: «نماز قبول نیست!»، حبیب با شجاعتی مثال‌زدنی این چنین پاسخ داد: «گمان کرده‌ای خدا نماز آل پیامبر صلی الله علیه و آله را قبول نمی‌کند؛ ولی از تو قبول می‌کند؟»^۴

ی) فرمایش امام حسین علیه السلام در پی شهادت حبیب

حبیب در روز عاشورا از سوی امام حسین علیه السلام فرمانده جناح چپ سپاه آن حضرت انتخاب شد^۵ و گفته‌اند پس از به هلاکت رساندن چند نفر از یزیدیان، سرانجام به شهادت رسید. هنگامی که امام حسین علیه السلام از شهادت حبیب اطلاع یافت، غمگین شد^۶ و فرمود: «شهادت خود و یارانم را به خدا واگذار می‌کنم».^۷

۱. محمد بن علی ابن اعثم کوفی، الفتح، ج ۵، ص ۹۸.
۲. جمعی از نویسندگان، پژوهشی پیرامون شهادت کربلا، ص ۱۳۶.
۳. محمدجواد مغنیه، الحسین علیه السلام و بطله کربلاء، ص ۱۰۵.
۴. لوط بن یحیی ابومخنف، وقعة الطف، ص ۲۳۰.
۵. نجم‌الدین طبری، با کاروان حسینی از مدینه تا مدینه، ج ۴، ص ۱۵۰.
۶. شیخ عباس قمی، نفس المهموم، ص ۲۴۶.
۷. عبدالمجید حسینی حائری شیرازی، ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین علیه السلام و اصحابه، ص ۳۵۶.

۳. مسلم بن عوسجه

مسلم بن عوسجه چهره دیگری از حماسه‌سازان روز عاشورا است که توفیق مصاحبت با رسول خدا ﷺ را نیز در کارنامه پرافتخارش به همراه دارد.^۱ او همچون حبیب بن مظاهر از طایفه بنی‌اسد بود^۲ و در کوفه می‌زیست.^۳ در زندگانی مسلم نیز ابعاد افتخارآفرینی خودنمایی می‌کند که به برخی از این ابعاد اشاره می‌شود:

الف) حضور در تمامی جنگ‌های دوران حکومت امیرالمؤمنین ﷺ

مسلم از بزرگان صدر اسلام^۴ و از یاران باوفای امیرالمؤمنین ﷺ بود و در تمام جنگ‌های عصر حکومت ایشان حضوری فعال داشت.^۵

ب) یاری مسلم بن عقیل

مسلم بن عوسجه از جمله افرادی است که به امام حسین ﷺ نامه نوشت و از ایشان برای قیام علیه یزید بن معاویه دعوت کرد؛^۶ البته او برخلاف بسیاری از دعوت‌کنندگان و نویسندگان نامه‌ها، بر عهدش با سیدالشهداء ﷺ باقی ماند؛ چنان‌که وقتی مسلم بن عقیل به کوفه رسید، افزون بر بیعت با او، تلاش فراوانی برای بیعت سایر مردم کوفه انجام می‌داد.^۷ برخی از مورخین گزارش کرده‌اند منزل او نخستین مکانی است که مسلم بن عقیل هنگام ورود به کوفه در آنجا اقامت گزید.^۸

ج) ملحق شدن به امام حسین ﷺ در کربلا

در ایام حضور مسلم بن عقیل در کوفه، جناب مسلم بن عوسجه تلاش فراوانی را عهده‌دار شد و به معنای واقعی برای یاری نماینده امام مجاهدت کرد؛ البته دیری نپایید که عبیدالله بن زیاد وارد

۱. علی نمازی شاهرودی، مستدرکات علم رجال الحدیث، ج ۷، ص ۴۱۴.

۲. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۴۲۱.

۳. سعید داودی، عاشورا: ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، ص ۴۴۳.

۴. خیرالدین زرکلی، الاعلام، ج ۷، ص ۲۲۲.

۵. ذبیح‌الله محلاتی، فرسان الهیجا، ج ۲، ص ۱۵۵.

۶. عبدالمجید حسینی حائری شیرازی، ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین ﷺ و اصحابه، ص ۳۲۹.

۷. محمد سماوی، ابصار العین، ص ۱۰۸.

۸. عمادالدین اسماعیل ابن‌کثیر، البدایه و النهایه، ج ۸، ص ۱۶۳.

کوفه شد و مسلم بن عقیل را دستگیر کرد و به شهادت رساند؛ از این رو مسلم بن عوسجه مجبور شد مدتی خود را مخفی نماید و سپس همراه با خانواده‌اش از کوفه فرار کند.^۱ ابن عوسجه وقتی مطلع شد امام به کربلا رسیده است، به سرعت خود را به کربلا رساند.^۲

د) شجاعت و بصیرت بی نظیر مسلم بن عوسجه

هنگامی که امام علیه السلام در شب عاشورا یاران خود را جمع کرد و از آنان خواست تا برای رفتن یا ماندن در لشکرش تصمیم بگیرند، مسلم در پاسخ به فرمایشات امام عبارات بلندی را بیان کرد که از شجاعت و بصیرت بی نظیرش حکایت می‌کند. به دو نمونه از عبارات زیبای مسلم در آن دیدار اشاره می‌شود:

۱: «آیا دست از یاری تو برداریم و بگذاریم دشمنان بر تو مسلط شوند؟ نه به خدا سوگند چنین نخواهیم کرد و از تو دور نخواهیم شد تا اینکه نیزه‌ای را در سینه دشمنان بشکنم و تا قبضه شمشیر در دستم باقی است و بر سر آنها بکوبم، از تو جدا نمی‌شوم و اگر سلاحی در دست نداشته باشم، در راه دفاع از تو، آنها را آماج سنگ قرار خواهم داد [این رویه را ادامه خواهم داد] تا زمانی که در راهت جان دهم».^۳

۲: «اگر بدانم که کشته می‌شوم و زنده می‌شوم؛ پس مرا می‌سوزانند و خاکستر مرا به باد می‌دهند و این عمل را هفتاد مرتبه انجام می‌دهند، از تو جدا نمی‌شوم؛ چراکه در پس این کشته شدن، سعادت می‌همیشگی است».^۴

ه) غیرت دینی مسلم بن عوسجه

پس از آنکه امام به یارانش دستور داد تا دور خیمه‌ها گودال‌هایی همچون خندق حفر شود و درون آنها آتش روشن شود تا دشمن نتواند به خیمه‌های امام نزدیک شود و حمله دشمن تنها از یک جبهه ممکن باشد، شمر بن ذی الجوشن در عباراتی توهین آمیز به امام گفت: «قبل از قیامت برای ورود به آتش، عجله کردی!»؛ گزارش کرده‌اند پس از این جسارت، مسلم که مملو از غیرت دینی در برابر امام بود، تصمیم گرفت شمر را مورد هدف قرار دهد و به هلاکت برساند که امام

۱. جمعی از نویسندگان، پژوهشی پیرامون کربلا، ص ۳۵۵.

۲. محمد سماوی، ابصار العین، ص ۱۰۹.

۳. گروهی از نویسندگان، موسوعة الامام الحسين علیه السلام، ج ۳، ص ۹۸.

۴. شیخ عباس قمی، نفس المهموم، ص ۲۰۶.

جلوی او را گرفت و فرمود: دوست ندارم شروع‌کننده جنگ باشیم.^۱

و) دفاع از امام حتی در لحظات آخر عمر

در معرکه روز عاشورا، هنگامی که مسلم به شدت مجروح شد و در آستانه شهادت قرار گرفت، امام همراه با حبیب بن مظاهر بر بالین او حاضر شدند. مسلم در آن لحظات پایانی عمرش نیز دغدغه جان امام را داشت؛ از این رو خطاب به حبیب بن مظاهر این چنین توصیه کرد: «من به تو وصیت می‌کنم که با این شخص - اشاره به امام حسین علیه السلام کرد - همراه باش و خدا تو را رحمت کند و قبل از او جانت را فدایش کن و پیش مرگ او باش».^۲

گفتنی است بر اساس برخی از گزارشات، مسلم بن عوسجه اولین شهید سپاه امام حسین علیه السلام در روز عاشورا است.^۳

ز) سخن امام بر بالین مسلم

همان‌طور که گفته شد امام در لحظات آخر عمر شریف مسلم بر بالینش حاضر شد. آنچه در این‌باره خودنمایی می‌کند، این است که به گواه مورخین، امام در آن لحظات مسلم را اینگونه خطاب قرار دادند: «رحمت خدا بر تو ای مسلم؛ بعضی [از مؤمنین] هستند که پیمان خود را به آخر بردند [و در راه خدا شربت شهادت نوشیدند] و بعضی دیگر در انتظارند و هرگز تغییر و تبدیلی در عهد و پیمان خود ندادند (احزاب: ۲۳)».^۴

افزون بر انس بن حارث، حبیب بن مظاهر و مسلم بن عوسجه، صحابی دیگری از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز در حماسه روز عاشورا به شهادت رسیده‌اند که برخی از این بزرگواران عبارت‌اند از: * شیب بن عبدالله (مولی حارث)،^۵ عبدالرحمن بن عبد رب انصاری،^۶ عماره بن ابی

۱. محمد بن محمد مفید، الإرشاد، ج ۲، ص ۹۶.

۲. محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری، ج ۴، ص ۳۳۱.

۳. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۴۲۱.

۴. محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری، ج ۴، ص ۳۳۱.

۵. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۳، ص ۳۰۵.

۶. وی از کسانی بود که روایت «فمن كنت مولاة فعلي مولاة، اللهم وال من والاه، وعاد من عاداه، وأحب من أحبه، وأبغض من أبغضه، وأعن من أعانه» را از لسان مبارک پیامبر اکرم شنیده و نقل کرده است» (ابن اثیر، اسد الغابه، ج ۳، ص ۴۶۵).

سلامه همدانی^۱.

افزون بر شهدای فوق، باید توجه داشت دو نفر دیگر از صحابی بزرگوار پیامبر ﷺ قبل از وقوع حادثه کربلا و در شهر کوفه به شهادت رسیدند که به دلیل اختصار، اسامی ایشان بیان می‌شود: هانی بن عروه^۲ و عبدالله بن یقظر (بقطر)^۳.

جمع بندی

انس بن حارث، حبيب بن مظاهر، مسلم بن عوسجه، شیب بن عبدالله، عبدالرحمن بن عبد رب انصاری و عماره بن ابی سلامه همدانی از جمله صحابی بزرگوار پیامبر ﷺ هستند که در روز عاشورا در رکاب سیدالشهداء علیه السلام به شهادت رسیدند؛ همچنین هانی بن عروه و عبدالله بن یقظر (بقطر) دو تن از صحابه رسول خدا صلی الله علیه و آله هستند که در کوفه برای بیعت مردم با امام تلاش فراوانی کردند و قبل از وقوع حادثه کربلا، توسط عبیدالله بن زیاد به فیض شهادت نایل آمدند.

فهرست منابع

۱. ابن ابی حاتم رازی، عبدالرحمن بن محمد، الجرح والتعديل، چ اول، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۲۷۱ ق.
۲. ابن اثیر، عزالدین، اسد الغابه فی معرفة الصحابة، چ اول، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ ق.
۳. ابن اعثم کوفی، محمد بن علی، الفتوح، بیروت: دار الاضواء، ۱۴۱۱ ق.
۴. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، چ اول، قم: علامه، ۱۳۷۹ ق.
۵. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، چ اول، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق.
۶. ابن کثیر، عمادالدین اسماعیل، البدایه و النهایه، بیروت: دار إحياء التراث العربي، [بی تا].
۷. ابومخنف، لوط بن یحیی، وقعة الطف، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ ق.
۸. بغوی، ابوالقاسم، معجم الصحابه، چ اول، کویت: مکتبه دار البیان، ۱۴۲۱ ق.
۹. بلاذری، احمد بن یحیی، انساب الاشراف، چ اول، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۷ ق.
۱۰. جمعی از نویسندگان، پژوهشی پیرامون شهدای کربلا، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۵.

۱. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۵، ص ۱۰۷.

۲. محمد سماوی، ابصار العین، ص ۱۳۹.

۳. ابن حجر عسقلانی، الاصابه فی تمییز الصحابه، ج ۳، ص ۴۲۰.

۱۱. حسینی حائری شیرازی، عبدالمجید، ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین علیه السلام و اصحابه، قم: زمزم هدایت، [بی تا].
۱۲. داودی، سعید، عاشورا: ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها و پیامدها، چ پنجم، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، ۱۳۸۷.
۱۳. زرکلی، خیرالدین، الاعلام، چ پانزدهم، بیروت: دار العلم للملایین، ۲۰۰۲ م.
۱۴. سماوی، محمد، ابصار العین فی انصار الحسین علیه السلام، قم: مرکز الدراسات الاسلامیه، ۱۳۷۷.
۱۵. طبری، محمد بن جریر، تاریخ طبری، بیروت: منشورات مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، [بی تا].
۱۶. طبسی، نجم‌الدین، با کاروان حسینی از مدینه تا مدینه، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۶.
۱۷. عسقلانی، ابن حجر، الاصابه فی تمییز الصحابه، چ اول، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ ق.
۱۸. قمی، شیخ عباس، نفس المهموم فی مصیبه سیدنا الحسین المظلوم علیه السلام، قم: مکتبه الحیدریه، ۱۳۷۹.
۱۹. گروهی از نویسندگان، موسوعه الامام الحسین علیه السلام، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۷۸.
۲۰. مجلسی، محمدتقی، روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، چ دوم، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانبور، ۱۴۰۶.
۲۱. محدثی، جواد، فرهنگ عاشورا، قم: معروف، ۱۳۷۶.
۲۲. محلاتی، ذبیح‌الله، فرسان الهیجاء، چ اول، قم: المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۶.
۲۳. مدنی، علیخان بن احمد، الدرجات الرفیعه فی طبقات الشیعه، چ دوم، بیروت: مؤسسة الوفاء، ۱۹۸۳ م.
۲۴. مغنیه، محمدجواد، الحسین علیه السلام و بطله کربلاء، بیروت: دار الکتب الاسلامی، ۱۴۲۶ ق.
۲۵. مفید، محمد بن محمد، الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، چ اول، قم: کنگره شیخ مفید رحمته الله، ۱۴۱۳ ق.
۲۶. نمازی شاهرودی، علی، مستدرکات علم رجال الحدیث، چ اول، تهران: فرزند مؤلف، ۱۴۱۴ ق.